

Питання текстології

Лариса Мірошниченко

УДК 2.801.82.161.2-Пчілка

ГІМН УКРАЇНИ У ДИТЯЧІЙ П'ЄСІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Текстологічний етюд про невідому дитячу п'єсу Олени Пчілки, виявлення якої загрожувало авторці неминучим ув'язненням. Автограф тексту, народженого нестримною радістю національного визволення – “красою відродження країни”, закарбував також трагізм повернення нового, більшовицького, невірництва.

Ключові слова: рукопис, текст, свобода, неволя, діти.

Larysa Miroshnychenko. The national hymn of Ukraine in Olena Pchilka's play for children

This essay focuses on an unknown play for children by Olena Pchilka which, had it been disclosed, would have made the imprisonment of the woman writer unavoidable. The autograph of the text was born out of uncontrollable joy of national liberation, “the beauty of the state's revival”, as they called it, although it also bore witness to the tragic return of new Bolshevik slavery.

Key words: manuscript, text, freedom, slavery, children.

У житті Олени Пчілки 1917 рік позначився неймовірним духовним злетом: так близько було до справдження вимріяного й вистражданого відродження незалежної української держави. З поваленням царату письменниця, як згадувала її дочка Ізидора Косач, “одразу скористала з можливості вільного вислову своїх національних прагнень та демократичних ідеалів”¹.

Революція застала 68-річну письменницю в Гадячі. Зелений Гай. Була там сама: ніхто з рідних тоді з нею постійно не мешкав. Ще 1914 р. не стало її видавничих дітищ – журналів “Рідний край” та “Молода Україна”: з війною царський уряд заклав усі українські періодичні видання. Та ось у січні 1917 р. гадяцькі земські діячі просять Олену Пчілку на посаду редактора “Газеты Гадячскаго Земства”, що виходила російською мовою. І. Косач пригадувала: “Мама добилася постанови Земства про те, щоб газета виходила українською мовою, і тоді згодилася бути в ній за редактора і була редактором цього часопису до початку 1919 року. Революційні події мама зустріла радісно, з властивою їй енергією, і незважаючи на свій похилий вік, брала участь у громадському житті у Гадячі. Ці роки, 1917–1920, у Гадячі, як і по всій Україні, йшла дуже загострена національна боротьба” [3, 184].

8 березня 1917 р. із приводу призначення на роботу в газеті на Зборах повітового земства Олена Пчілка виголосила знакову промову: “Я буду говорити перед шановними гласними по-українському, і “дозволу” на те не прошу, бо се було б образою для моєї рідної мови і для мого рідного краю, серед якого ми тут зібрались. Думаю, що річ моя зовсім зрозуміла, бо ми ж знаходимося посеред України – у Полтавщині” [4].

Вона працює натхненно й невтомно: друкує в газеті усі Універсали Центральної Ради; у численних статтях гаряче закликає найширше українство до визвольних змагань. Ось як піднесено й потужно звучить її слово у статті

¹ Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України. – Фонд 107. – Од. зб. 176. Далі посилання на архівні матеріали в тексті.

“Український національний скарб”: “Україна прокинулася, українці приходять до національної свідомості, не всі – сього не можна сказати – багато ще єсть рабства, що зосталося внаслідок вікового рабського життя. Ми не хочемо дурити себе тією думкою, що всі українці стали свідомими синами своєї батьківщини. Однак і тому правда, що вільна думка, гаряче національне почуття – шириться, вже й поширилось, так швидко, так могутньо, як того не можна було й сподіватися! За такий недовгий час, від початку визволення, від тієї пори, як зломилася крига, що сковувала наше життя, подивіться, яким великим потоком ринуло на Україну почуття національної свідомості! Такого руху не сподівалися ні вороги, ні друзі українства” [4]. Олена Пчілка виступає на мітингах, зборах, вечорах передусім за українізацію установ і шкіл; організовує численні культурні заходи, влаштовує дитячі вистави та ранки. Влітку 1917 р. читає доповіді на курсах народних учителів та на вчительському з’їзді. Її промови своєю палкою патріотичністю і стратегічним баченням майбутнього самостійної України вражають слухачів.

Пройнята гострим усвідомленням того, як важливо в цей переломний момент наповнювати національним змістом виховання дітей – їм же судилося будувати Українську Державу, – вона наголошувала в доповіді “Праця виховальна” в гадяцькій “Просвіті” 16 червня 1917 р.: “Чи дитина виросте приятелем, чи ворогом України – се багато залежить від виховання <...>, думаймо лише про те, як нам зручніше йти тією новою дорогою. Тепер вже не рідкість зустріти й українську сім’ю, хоч би й дуже освічену, котра клопочеться тим, щоб дати своїм дітям національну українську освіту” [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 191].

З особливою наснагою береться письменниця за здійснення своєї заповітної мрії – створення дитячого театру, якого українська малеча ніколи не мала. Творчі засади репертуару театру, жанрові особливості дитячої драматургії, серійність публікацій п’єс розроблялися нею вже впродовж кількох попередніх років. На той час вона мала у своєму доробку лише дві дитячі недруковані п’єси: “Весняний ранок Тарасовий” (за біографією Т. Шевченка) та “Сон-мрія, або Казка Зеленого Гаю”.

П’єси для дітей (називала їх “орудки”, “дійства”, “дії на одну відслону”) Олена Пчілка писала швидко, жваво, невимушено (часом і не у своїй хаті). А вже за кілька років цим автографам судилася драматична доля – загроза знищення в умовах більшовицьких репресій. Та все ж більшість рукописів цих “орудок”, завдяки неймовірним зусиллям і мужності самовідданої родини Косачів, збереглася.

Мати шістьох дітей, бабуся п’ятьох онуків у вирі бурхливих революційних подій творила національний дитячий театр. А тому картини визволення країни в цих творах, ясна річ, “рвалися” на папір крізь призму дитячого світосприймання і дитячого самовідчуття. Через душу дитини Олена Пчілка передавала і просвітлені надії на повне визволення, і тривожні передчуття нової згуби. “<...> Вона бачила, що ворогів Україна має багато – і зовні, й всередині <...>”, – зазначала Ізидора Петрівна [ІЛ. – Ф. 107. – Од. зб. 176]. “Всередині” – це про того внутрішнього ворога, що був носієм зцементованої рабської психології, його агресивного опору, який тяжко вражав у ті дні не лише свідомих дорослих українців, а й дітей.

Нищівно коротким виявився радісний час відродження країни. “Наприкінці 1918 року Гадяч зайняли большевики, від мами відібрали Зелений Гай, ліс порубали на дрова, а будинок продали “на знос” <...>”, – читаємо у спогадах Ізидори Косач [3, 184]. Люди у провінційному Гадячі, писала вона, були “такі приголомшені, стероризовані, особливо українці <...>” [1, 198].

Що пережила Олена Пчілка, опинившись знову зі своїм народом у невольницьтві, у червоному терорі? Ось символи того нестерпного розпачу сильної духом і гордої українки у вірші “Червоні короги”, датованому авторкою “січнем-лютим 1918 року”, після кривавого бою під Крутами:

Замість червоних корогов,
Високо знятих, лиш червона кров

Річками всюди сумними тече,
Стражденне серце тугою пече...

Болісний перегук зі світлим надихаючим рядком О. Олесея, і як надривний крик душі:

“Яка краса – відродження країни!”
Яка печаль – надій сумні руїни...
[ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 58].

Та Олена Пчілка належала до незламних українців: репресії наростали, а її протест тільки міцнів. П. Одарченко там, у Гадячі, був свідком її безоглядної мужності й боротьби за пробуджену гідність і права свого народу. Він згадував: “Увечорі 11 березня 1920 року в гімназіях Гадяча відбувалося Шевченківське свято. На початку свята ніяких представників влади не було в залі. А тому все йшло без усяких перешкод. Після “Заповіту” струнний оркестр виконав національний гімн. На сцені стояв великий бюст Шевченка, огорнутий жовто-блакитним прапором. Доповідач почав свою промову. І в цей час в залу увійшли працівники влади. Розпорядник вечора непомітно загорнув одну сторону прапора, щоб видно було тільки один колір. Але, побачивши це, до сцени підійшла Олена Пчілка і розгорнула прапор так, щоб обидва кольори були видні. Більшовицький комісар Крамаренко, побачивши розгорнутий шовковий жовто-блакитний прапор, вибіг на сцену, зірвав прапор, став його шматувати й несамовито кричати: “Петлюрівщина! Контрреволюція!” Тоді до сцени підійшла Олена Пчілка, високо підняла руку і голосно гукнула: “Ганьба Крамаренкові! Ганьба Крамаренкові!” І вся зала, як грім, загула: “Ганьба Крамаренкові!” І вмить на грудях хлопців і дівчат зацвіли жовто-блакитні бантики й тризуб, які перед тим з обережності були сховані в кишенях” [ІЛ. – Ф. 169. – Од. зб. 28]. Незабаром того ж року письменницю “за розпорядженням Гадяцького ревкому” арештовують, та “на клопотання знайомих полтавців полтавське начальство розпорядилося випустити О[льгу] П[етрівну] з в’язниці <...>” [1, 197].

Наприкінці літа – на початку осені 1920 р. Олена Пчілка з дочкою Ізидорою, поневіряючись, добиралися в товарному вагоні до Могилева-Подільського, де, як свідчила Ізидора Петрівна, терор більшовиків був тоді ще трохи менший. Везла письменниця разом з іншими рукописами й автографи дитячих п’єс.

Серед збережених рукописів дитячих п’єс Олени Пчілки неважко було виявити автограф “орудки” радісного революційного змісту – з хатньою демонстрацією дітей, із прапором України та дитячим співом національного гімну [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 108]. На 45-ти сторінках у пульсуючому письмі (читаному-перечитаному й відредагованому авторкою) зафіксовано животрепетне українське дитинство того буремного часу. Написано повний текст п’єси в учнівському зошиті на якісному глянцевому папері, насиченим чорним чорнилом. Титул чернетки не зберігся, певне, там був і заголовок.

А чи зберігся чистовий рукопис? Адже в ті дні письменниця одразу начисто переписувала “орудку”, щоб негайно подати твір для вистави на сцені. Майже всі недруковані дитячі п’єси Олени Пчілки, за її свідченнями, діти зіграли в гімназіях і школах Гадяча і Могилева-Подільського. І справді, в архіві письменниці є

й чистовий автограф цієї п'єси, однак тільки початок її остаточного тексту (на двох аркушах канцелярської книжки, списаних тьмяним ("водянистим") фіолетовим чорнилом, яким доводилося Олені Пчілці користуватися пізніше і в Могилеві-Подільському, і в Києві) [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 109]. Передусім чистовий автограф "дії на одну відслону" привабив назвою – "З-під неволі". В авторських переліках дитячих п'єс, занотованих у різний час (у фонді Олени Пчілки налічуємо п'ять списків), жодного разу не зафіксовано такого заголовка. Отже, мабуть, до чистового переписування п'єса мала іншу назву, яку письменниця довгий час не змінювала. Спостерігаємо, що серед зафіксованих у переліках назв дитячих п'єс авторка чотири рази повторила заголовок твору, власне, одного й того ж змісту, який ми не виявили біля жодного тексту: "В. спів" [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 129]; "Визв. спів" – (наше розшифрування: "Визв[ольний] спів" або "Визв[олений] спів") [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 96]; "Визволénна пісня" [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 230 – у добірці 32 рукописних фрагментів: "Літературні записи, нотатки, уривки творів"] і "Визволénний спів" [ІЛ. – Ф. 28. – Од. зб. 229 – у добірці 39 фрагментів: "Літературні записи, нотатки, уривки і початки творів"]. Найімовірніше, що саме цю п'єсу, де діти двічі співають національний гімн, авторка назвала спочатку "Визволénним співом" (подаємо за авторським написанням, з'ясовуючи: визволénний як рятівний, рятівничий; порівняймо з іменником – визволéнець). Назва відображала її оптимізм, бо дедалі міцніла її віра у визволення Батьківщини. Другий же заголовок – "З-під неволі" (у чистовому рукописі), – без сумніву, записала тоді, коли надії на незалежність України були вже розстріляні. Та нерозстріляним залишався її рукописний текст про відродження країни. "З-під неволі" – у цій назві авторка винесла усвідомлений жорстокий вирок стероризованої реальності для самої себе, але не для дітей – героїв твору. У п'єсі вона лишає українську малечу в часі і просторі свободи – діти в завершальній сцені вдруге співають гімн України. Цю сцену (шість останніх сторінок), як свідчить чернетка, Олена Пчілка дописувала вже значно пізніше, у Могилеві-Подільському після 1920 р., у стані тотальної більшовицької неволі. Заголовок змінився, і тим контрастніше "з-під неволі" звучить мотив ствердженої в задумі свободи. І хоча в чистовій редакції зберігся лише початок п'єси, а весь подальший текст цієї "дії на одну відслону" зберігає лише чернетка, усе ж заголовок до повного тексту, як видається, варто прийняти ранній (такий бажаний для авторки) "Визволénний спів", а пізніший, твердо виведений письменницею в чистовому рукописі: "З-під неволі". Таким і подаватимемо повний текст цієї п'єси (початок чистового автографа, далі текст чернетки з дописаним значно пізніше кінцем та із фрагментами нашої реконструкції) у книжці "Український дитячий театр" Олени Пчілки, яку готує до друку видавництво "Веселка".

У 12-річному хлопчикові Юркові письменниця втілює непоборне прагнення дитини до утвердження своєї гідності в умовах силуваного приневолення дорослою людиною. Як видно, для письменниці це і був лейтмотив, найгостріший у житті дітей того часу. Наведемо тут, до речі, промовисті думки найменшої з дітей Косачів, Ізидори, про повагу матері до духовної свободи дитини: "Олена Пчілка була ворогом муштрування дітей, надуживання дорослих примусом, наказом у стосунках з дітьми, говорячи завжди, що така суворість дорослих з дітьми "пригашує" дух" [2, 212]. Цей домінуючий мотив поєднується в п'єсі з потужним виявом перших безпосередніх громадянських відчуттів дитини.

Скажемо докладніше про рух тексту цього рукопису, який візуально зафіксував драматичну долю його "виживання" в архіві авторки-націоналістки. Письмо, спочатку не пагіноване, раптово обірване на сторінці 39-ій: розмова

героїв незакінчена. Тут же рукою авторки поспішна кінцівка: “Завіса. О. Пчілка”. Різко перерване писання можна пояснити загрозою арешту письменниці, що і стався влітку 1920 р. в Гадячі. П’єсу, очевидно, було дописано в 1921 р. Бо на зворотній чистій сторінці письма незакінченої п’єси (тоді була неймовірна скрута з папером) Олена Пчілка почала писати в Могилеві-Подільському нову дитячу п’єсу під назвою “Скарб” (авторська дата: квітень 1921 р.). Отже, на той час наміру завершувати дитячий твір про революцію в авторки ще не було. Але чернетка “Скарбу” в цьому незакінченому тексті зайняла всього одну сторінку. Можна думати, той же патріотичний настрій “Скарбу”, співзвучний із недописаним “Визволінним співом”, в якусь мить повертає авторку до обірваної в Гадячі п’єси: вона перекреслює початок письма “Скарбу” й завершує далі на чистих аркушах революційний твір, проставивши в чернетці пагінацію (45 сторінок, сторінку ж із перекресленим текстом “Скарбу”, зрозуміло, не нумерує). Отже, маємо документальну підставу – пов’язати кінцеву дату п’єси під ранньою назвою “Визволінний спів”, за початком письма “Скарбу”, датованого квітнем 1921 р. Тепер означаються орієнтовні межі датування твору з остаточною назвою “З-під неволі”, 1917–1921 рр. Зазначимо, що на останній сторінці чернетки (з вирваним фрагментом) збереглися лише дві цифри від авторського датування – “12...” – напевне, це вказівка на день закінчення дитячої п’єси, “небезпечної” для радянської влади. А загроза для автографа стала ще реальнішою. Олена Пчілка знала, що не матиме жодної можливості надрукувати такий текст, а наявність його в архіві – пряма підстава для тюремного ув’язнення.

Події, що розгортаються в п’єсі з ранньою назвою “Визволінний спів”, пов’язані з дітьми вчительської родини, немов списані з весни 1917 р. (імовірно, у Києві): собор, де відбувалася в березні панахида по Тарасові Шевченкові, великі демонстрації з могутнім співом гімну України, національні прапори, мітинги. І прапорець, уперше зроблений 12-річним Юрком. У світлиці батько застромив той прапорець за портрет Тараса Шевченка.

У сім’ї четверо дітей (найстаршій Наді – 13 років). Із чотирьох саме Юрко палко переймається не баченими досі грандіозними подіями, що відбуваються там, на вулицях міста. Саме тепер хлопчик захоплено співає пісню про Максима Залізняка (“...се хороша пісня: вона приходиться до того, як козаки собі волю здобували!”). Його спів категорично перериває Тіточка Праня. Юрка обурюють її постійні примусові накази та погрози, спроби залякати і приневолювати. Якась непогамовна сила духу в цій дитині рветься до правди, до волі. Вразливе єство хлопчика протестує проти зневажливих, нещирих повчань і заборон Тіточки Прані. І взагалі рабський страх дорослої людини категорично неприйнятний для цієї 12-річної духовно сильної дитини. Тому-то за Юрком радо йдуть на свою першу демонстрацію зі співом національного гімну (у світлиці навколо столу) інші діти, хоча і спантеличені та залякані дорослою людиною. То був їхній перший хоровий “визволінний спів” – спів гімну.

Пізніше текст гімну в рукописі вирвано. І зроблено це поспіхом, напевне, рукою самої авторки. Уривки рукопису двічі швидко й нерівно виривалися (а не вирізалися ножицями). Вочевидь, знищувалися ці фрагменти (мабуть, і титул із промовистою назвою) уже в Києві, де в родині Косачів неодноразово відбувалися обшуки й арешти. Проте сам рукопис із цими лакунами, із рясними правками авторки дбайливо й надійно зберігався впродовж багатьох літ.

Уважно й повільно вчитуємося в його текст. Уже на сторінці 14-ій натикаємося на перший рядок гімну, проспіваний хлопчиком. Може тому, що тут прозвучав лише один рядок із гімну, авторка не торкнулася його й не вилучила з рукопису.

Читаємо автограф:

“Юрко. А все ж таки пройшли від собору, аж до Думи. Всі побачили національного прапора, почули національний гімн: (співа) “Ще не вмерла Україна...””.

Тіточка Праня (перебива). Цить, навіжений!! Цить, божевільний!! Щоб ти мені й пошепки не згадував сієї пісні, не тільки надворі, а і в хаті!”

“Ще не вмерла Україна...” – цей рядок гімну наводить Леся Українка в листі до матері, написаному в Києві в суботу 17 (за ст. ст.) [лютого 1890 р.]. У тексті листа, скаліченого трьома вилученнями в публікації 12-томника¹, 19-річна поетеса розповідає мамі про справжнє потрясіння, яке вона пережила на концерті “в пользу чорногорців” [5, 53]. Із братом Михайлом слухали вони і впивалися мелодією сербів, з якою для них звучав сокровений текст забороненого гімну їхньої Батьківщини. Цитуємо вилучене з рукопису листа: “<...> а в самому кінці хор утяв “Српїя свободна” (Ще не вмерла Україна). Дивно було чути сю мелодію в концерті! Ми з кнакною (братом Михайлом. – Л. М.) руки одбили, плескаючи” [ІЛ. – Ф. 2. – Од. зб. 135]. “Народним гімном” називає Леся Українка цю пісню (за вилученим далі текстом). Отож діти Косачів знали і співали гімн українців саме на ту мелодію, яка надихнула восени 1862 р. Павла Чубинського написати текст державного гімну “Ще не вмерла Україна”².

Та повернімося до рукопису Олени Пчілки. Отже, текст гімну вирвано з автографа двічі. На 28-ій сторінці – перший рядок тексту гімну (на нижньому полі зошита), а на наступній 29-ій сторінці – продовження гімну (усього вирвано 8 рядків тексту).

То яким же був у письмі Олени Пчілки цей текст із восьми перших рядків?

Як зазначено вище, перший рядок гімну нам відомий у написанні самої Олени Пчілки (в автографі ще на 14-ій сторінці). Далі ж 7 рядків – суцільне вилучення. І тут (мовби якраз для правди нашої реконструкції) нижня нерівність обірваного паперу зберегла з останнього рядка вилученого тексту два невеличкі фрагменти письма авторки: у передньому слові – крихітний нижній “хвостик”, за яким у процесі пильного зіставлення з написанням Олени Пчілки проступила літера “р”, і далі цей же рядок закінчувався в останньому слові невірваними 5-ма буквами зі знаком оклику: “...увати!”

Отже, маємо два текстові орієнтири – перша фраза поезії (“Ще не вмерла Україна...”, на 14-ій с.) і шість літер із того рядка, яким Олена Пчілка закінчувала уривок гімну. За цими літерами безпомилково виявився останній рядок приспіву: “Гей, гей, **пора** встати, **пора** волю **добувати!**”. Ці рядки засвідчили, що письменниця цитувала саме первісний вірш П. Чубинського – ту літературну пам’ятку, яка лягла в основу пізніших модифікацій тексту гімну. За поезією П. Чубинського й повертаємо текст гімну до дитячої п’єси Олени Пчілки “З-під неволі”:

¹ Друкований текст цього листа – показовий з огляду на ідеологічні каліцтва текстів радянської цензури. З невеликого листа вилучено три фрагменти. Щоправда, упорядникам видання не заборонили залишати позначку про такі вилучення: <...>. Тому маємо змогу нині оперативно реагувати на кожен випадок каліцтва тексту, звертаючись до автографа Лесі Українки. Перший вилучений фрагмент – з рядком національного гімну України. На таке вилучення пішли просто “силоміць”, бо не могли ж не з’ясувати, що у зв’язку із цим подальший контекст листа став цілковито незрозумілим.

² Восени 1862 р. в Києві (буд. 122 на вул. Великій Васильківській) сербські студенти співали Павлові Чубинському свою патріотичну пісню, у приспіві якої були слова: “<...> **срце** **бије** и **крв** **лије** за **своју** **слободу**”. П. Чубинському пісня дуже сподобалася, і він раптом подався в іншу кімнату і за півгодини вийшов із готовим текстом пісні “Ще не вмерла Україна”, яку тут же проспівали на сербський мотив.

Текст пісні П. Чубинського опубліковано 1863 р., і співали її спочатку на мелодію сербської пісні.

Пісня “Ще не вмерла Україна” з нотами музики Михайла Вербицького було надруковано 10 березня 1865 р. Вперше почала використовуватися як державний гімн України 1917 р. [6].

Ще не вмерла Україна, і слава, і воля!
Ще нам, браття-молодці, усміхнеться доля!
Згинуть наші вороги, як роса на сонці;
Запануєм, браття, й ми у своїй сторонці.
Душу, тіло ми положим за свою свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.
Гей-гей, браття миле, нумо братися за діло!
Гей-гей, пора встати, пора волю добувати!

Скільки в архіві Олени Пчілки таких не відомих дотепер автографів, що чекають наших вдумливих інтерпретацій і текстологічного прочитання?..

ЛІТЕРАТУРА

1. *Косач-Борисова І.* Спогади про Олену Пчілку // *Лариса* Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка): Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. – Нью-Йорк; К.: Факт, 2004. – 448 с.
2. *Косач-Борисова І.* Спогад про Олену Пчілку // *Лариса* Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка): Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. – Нью-Йорк; К.: Факт, 2004. – 448 с.
3. *Косач І.* Зелений Гай (Спогад) // *Лариса* Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка): Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. – Нью-Йорк; К.: Факт, 2004. – 448 с.
4. *Семенко С.* Олена Пчілка – редактор Газети Гадяцького Земства // *Гадяцький Вісник*. – 2011. – 12 лист.
5. *Українка Леся.* Збір. тв.: У 12 т. – К.: Наук. думка, 1978. – Т. 10. – 543 с.
6. *Ще не вмерла* Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Державний_Гімн_України.

Отримано 20 серпня 2014 р.

м. Київ